

KISEBBSÉGI LÉTÜNK ÚJ TÁVLATAI

Európai kitekintő

Útkeresés

Már a VMDK II. Kongresszusának témaválasztása is jelzi, nem szokványos kérdésekről fogunk ma beszélni, nem folyó ügyeink, mindennapi gondjaink megbeszélése végett jöttünk össze, ezeknél súlyosabb, nagyobb horderejű döntések elé nézünk. Nem kevesebbet, mint megmaradási esélyeinket kell fontolóra vennünk, utat kell a jövő felé keresnünk.

Mai találkozóinkat azok a térségünkben lezajló változások tették szükségessé, amelyek egyik napról a másikra, nemzetek és országok vonatkozásában új viszonyokat hoznak létre, s amelyek új helyzet elé állítanak bennünket, nemzeti kisebbségeket is.

A kelet- és közép-európai rendszerváltással egyidőben süllyedőben és megszűnőben van minden, ami korábban esetleg erősítette megmaradásban való hitünket. Köddé foszlik minden, ami netán valamiféle mentsvárként vagy oltalomként élt lelkünkben. A ránk kimerített kisebbségi sors persze ilyen vonatkozásban nem kapott el bennünket, megmaradási esélyeinket illetően illúzióink nemigen lehettek. Napjaink változásai nyomán azonban a monolitikus társadalmak összeroppanását kísérő világvége-hangulatban, a fellángoló és az esztelenségig szított nacionalista bódulatban, a pártállamban fogant félelem tékozló erőként keríthet bennünket hatalmába.

A nagy változások nagy kihívást jelentenek nemcsak a jobbító szándék, de a történelem szunnyadó sötét erői számára is. Ennélfogva a jogos és természetes nemzeti önrendelkezési törekvések rendre nacionalista és sovíniszta ambíciók befolyása alá kerülnek. A nagy nemzetállam vágyképétől megszédült, Európa határait átszabni készülő vezérek kézlegyintéssel intézik el a kisebbségeket, szemrebbetés nélkül kirekesztik őket egyezkedéseikből. Mindez azt a látszatot keltheti, hogy a nemzeti kisebbségek végnapjaikat élik.

Végzetes hiba lenne azonban, ha ettől a prognózistól csakugyan pánikba esnénk. A helyzet ugyanis "bár kilátástalan, közelről sem reménytelen" - élcelődhetnénk Parkinson szellemében. Lehetséges, hogy erőszakolt végnapjaink helyett - amivel annyszor riogattak már bennünket -, a nemzeti kisebbségek európai reneszánszának lehetünk tanúi. A történelem a szemünk előtt cáfolja meg például az örökérvényűnek hirdetett monolitikus társadalmak életképességét. Miért lenne a nemzeti kizárólagosságra törekvő, egyszínű és egy nyelvű államoknak több esélyük?

A valóságban a különböző történelmi szintek jól megférnek egymás mellett, s a dolgok többféle fordulatot vehetnek. Én személy szerint azt gondolom, hogy a rendszerváltással megnőnek megmaradási esélyeink. Ha az elmúlt évtizedek asszimilációs iskolapolitikájának, településpolitikájának, a represszív ideológiának nem sikerült eddig beolvasztania a történelmi múlttal rendelkező kisebbségeket, ezután ez még kevésbé fog sikerülni. Feltéve, ha megmaradásunk érdekében hajlandóak vagyunk tenni valamit.

Maga az a tény, hogy ilyen nagy számban megjelentünk ezen a tanácskozáson, bizonyoság rá, hogy megvan bennünk ez a hajlandóság, hogy tisztában vagyunk a cselekvés és helytállás fontosságával. Örömmel és bizakodással terjesztem hát elő a megvitatásra szánt javaslatokat, amelyek - összhangban a Kongresszus témájával - a nemzeti és kisebbségi kérdés rendezésének új modelljét kínálják fel számunkra.

Jövőnket illetően legalább négy fontos, egymással összefüggő kérdésben kellene ma állást foglalnunk és döntést hoznunk.

I. kisebbségi önkormányzatunk ügyében,

II. az Európai Népcsoportok Föderalista Uniójába való felvételi kérelmünkről,

III. az Európai Kisebbségek Parlamentjének megalapításáról,

IV. és a Magyar Kisebbségek Európai Szövetségének létrehozására irányuló kezdeményezésről.

Minthogy ezek a kezdeményezések valamennyiünk számára új területet jelentenek, sokan talán most hallanak róluk először, engedelmmükkel hadd szolgáljak bővebb információval valamennyi kérdésről.

A magyar kulturális autonómia

A Vajdasági magyarság önállósulási törekvéseiben úgyszólván már az induláskor felmerült az autonómia gondolata. Nem annyira földrajzi-területi értelemben, egy magyar autonóm körzet létrehozásában látva az önállóság lehetőségét - bár, főként a választásokat követően erre vonatkozóan is felmerültek bizonyos elképzelések -, hanem a személyi elvű, azaz a személyes döntésen alapuló autonómia lehetőségét vettük inkább fontolóra. Ez az elképzelés beépült a VMDK Programjába is, amelynek megvalósítására, íme, most teszünk majd kísérletet.

A létrehozandó magyar kisebbségi önkormányzat alapelveiről, céljairól minden bizonnyal sok szó esik ma még, így sem erre, sem magára a tervezetre nem térnék ki részletesebben. Mindössze azt szerettem volna hangsúlyozni, hogy az autonóm státusért való folyamódásunk, bármekkora ellenkezést váltson is az ki a régi rendszer megmerevedett struktúráiból, a minimum, amiből nem engedhetünk. Ebben az összeomlásban és gyötrelmesnek ígérkező társadalmi átalakulási folyamatban csak saját intézményrendszer és önálló cselekvési képesség birtokában nézhetünk a különböző kihívások és megpróbáltatások elé. Egyedül az autonómia intézményrendszere, vagy legalábbis bizonyos autonóm keretek biztosíthatnak számunkra valamilyen védeltséget a teljes kiszolgáltatottsággal szemben.

Egy reális autonómiatervezet kidolgozása természetesen nem kis erőpróbát jelent számunkra. Annál inkább, mivel ma még senki sem tudja megmondani, hogy az ún. "személyi elven alapuló kisebbségi önkormányzat" a valóságban hogyan fog funkcionálni. A formailag egyszerűbbnek tűnő megoldást, az autonóm körzetek vagy járások gondolatát, velünk együtt elvetették mások is. Mindenütt ugyanaz a kétely merül fel vele kapcsolatban: a kisebbségben élők szétszóródá-

sa, a magyar etnikai tömbök tudatos és tervszerű fellazítása, a demográfiai viszonyok erőszakos megváltoztatása után vajon milyen önállóságot és mekkora önrendelkezési jogot tudna biztosítani bármiféle területi formáció? Diaszpóra-jellege miatt a magyarság jelentős százaléka többszörös kirekesztettségre lenne kárhozható, s ugyanakkor számolni kellene a kisebbségi helyzetbe kerülő többségi népek nemtetszésével és ellenállásával.

Nyilvánvaló, hogy a legjobb megoldást az a fajta jogállam jelentené, ami megfelelő garanciákat nyújtana a nemzeti, kulturális és vallási kisebbségek megmaradása és érvényesülése terén. Ennek a jogállamnak a jeleit azonban egyelőre hiábavalóan kémleljük a horizonton.

Az Európai Népcsoportok Föderalista Uniója (FUEV)

Amikor ez év januárjában - egy Svájcban élő honfitársunk közbenjárásának köszönhetően - a zürichi székhellyel működő Kisebbségvédelmi Társaság meghívására részt vettünk a II. kisebbségvédelmi egyeztető konferencián, egyszeriben rá kellett döbbenünk, hogy nemzetközi viszonylatban milyen csüggesztő a VMDK lépéshátránya, hogy a nemzetközi tanácskozásokon való részvétel milyen égetően fontos lenne számunkra. Hiszen, tetszik ez nekünk vagy sem, nem feledkezhetünk meg róla, hogy Nyugaton szabták meg Közép- és Kelet-Európa jelenlegi határait, mint ahogyan biztosak lehetünk abban is, hogy nem ülnek ölbetett kézzel most sem, amikor a térség országai széthullófélben vannak. Nem mindegy tehát, hogy milyen terveket szőnek a jövő Európájában elfoglalt helyünkre vonatkozóan. Mindent el kell követnünk a nyugati közvélemény korrekt tájékoztatása érdekében, még inkább annak érdekében, hogy a helyzetünkről szóló jelentések és a jövőről alkotott elképzeléseink eljussanak a kisebbségek és népcsoportok jogaival foglalkozó európai szervezetekhez, fórumokhoz.

Ilyen vonatkozásban, első lépésként, kérni kell felvételünket az Európai Népcsoportok Föderalista Uniójába.

Dehát tudjuk-e, mit fed ez a név, milyen szervezetről van szó tulajdonképpen? Szégyen, nem szégyen, bevallom, magam is Zürichben hallottam először a FUEV-ről, erről a titokzatos hangzású szervezetről, s menten feddésben részesültünk, amiért réges-régen nem

kértük tagsági felvételünket. Hoztuk volna fel mentségül, hogy a vajdasági magyarság alig pár hónapja hozta létre érdekszervezetét? Majd további mentetetőzésként, hogy a szervezet létrehozására miért nem nyílt már korábban lehetőség? Vajmi kevés értelme lett volna lépéshátrányunkat magyarázgatni.

Az Európai Népcsoportok Föderalista Uniója (FUEV) 1949-ben, a Párizs melletti rossz emlékü Versailles-ban jött létre. Az Unió az európai népcsoportok érdekeit szolgálja. Alapszabálya szerint az európai népcsoportok nemzeti sajátosságainak, nyelvének, kultúrájának és az élethez való jogának a megőrzéséért fáradozik és síkraszáll egy nemzetközileg elismert népcsoport-jog megteremtéséért.

Az Unió támogatja az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) és az Európa Tanács munkáját az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok biztosításában egy föderalista Európa-koncepció alapján, amely a kisebbségek és népcsoportok számára biztosítani igyekszik nemzeti sajátosságaik megőrzését és az önkormányzatot.

A FUEV a "nemzetiség" vagy "nemzeti kisebbség" kifejezés helyett a "népcsoport" fogalmának használatát szorgalmazza, amit az alábbi módon definiál: egy népcsoport olyan népi közösség, amelyet saját nyelv, kultúra vagy hagyomány jellemez, nem alkot önálló államot, vagy kívül él anyanemzetének államán.

Közép- és Kelet-Európában, ahol a "nemzetiség" és "nemzeti

kisebbség" fogalmi tisztázatlansága amúgy is zavar forrása, a "népcsoport" fogalmának szorgalmazása még több félreértésre adna okot. Népcsoporton itt ugyanis általában olyan népességet értünk, ami nem jutott el a nemzet-té-válás lépcsőfokáig.

A FUEV tevékenysége az alábbi területekre irányul:

- Folyamodványokkal, panaszokkal, megkeresésekkel fordul különböző kormányokhoz, parlamentekhez és hivatalokhoz, amennyiben egy népcsoport erre felkéri a FUEV-et.

- Tájékoztató tevékenységet folytat: negyedévenként megjelenő folyóiratában a hírek és közlemények mellett a népcsoportok időszerű problémáit tárgyalja.

- Tanulmányutakat szervez Európa kisebbségi területeire.

- Együttműködve más szervezetekkel, az Európai Népcsoportok Fiataljaival (JEV) és a Nemzetiségi Jog és a Regionalizmus Nemzetközi Intézetével (INTEREG) nemzetiségi kongresszusokat tart.

A FUEV két szinten fejti ki tevékenységét:

Egyrészt megpróbálja az egyes népcsoportok, kisebbségek egyedi, időszerű problémáit megoldani, másrészt azon fáradozik, hogy meggyőzze az európai parlamenteket és kormányukat, hogy egy jövőbeli Európa ésszerű megtervezése és megvalósítása a népcsoportok figyelembe vétele nélkül nem lehetséges.

Fontossága és nemes célkitűzései ellenére a FUEV politikailag és pénzügyileg egyaránt nehéz körülmények között működik. Az Unió elnökségének valamennyi tagja, kivéve a főtitkárt, a szervezetben kifejtett tevékenységét társadalmi munkában végzi.

Ebben a vonatkozásban a VMDK "lépést tart" eme rangos nemzetközi szervezettel: nekünk sem sikerült még professzionalizálni tevékenységünket. Féltő azonban, hogy amennyiben komolyan vesszük a nemzetközi politikai színtéren való megjelenési igényünket, egy állandó ügyvivő nélkül nehezen fogunk boldogulni.

A mondottak alapján jómagam úgy vélem, hogy a FUEV célkitűzése, alapszabálya, tevékenysége semmilyen vonatkozásban sem ütközik a VMDK célkitűzéseivel, alapszabályával, törekvéseivel. Annál kevésbé, mivel a FUEV nem támogat semmiféle irredentizmust, és nem foglal állást általános politikai és világnézeti kérdésekben.

Meggyőződésem, hogy csak javunkat szolgálná, ha a VMDK az Európai Népcsoportok Föderalista Uniójának tagja lenne, s az szükség szerint felvállalná és képviselné ügyünket az európai kormányok, parlamentek, hivatalok előtt. Ezért kérem a tisztelt Elnök urat, hogy javaslatom megvitatása után tegye szavazásra a kérdést: a jelenlevő

küldöttek támogatják-e a VMDK-nak az Európai Népcsoportok Uniójába való tagfelvételi kérelmét.

Az Európai Kisebbségek Parlamentje

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) Közgyűlése már 1948. december 10-én kelt határozatában kinyilvánította, hogy nem közömbös számára a kisebbségek sorsa. A helsinki Záróokmányból és az utótálatkozók dokumentumaiból még inkább kiolvasható egy ilyen irányú, vagyis a kisebbségek jogi védelmére vonatkozó hajlandóság. Ennek ellenére a kisebbségek védelmének kérdése máig megoldatlan, amennyiben a hatályos nemzetközi egyezmények nem tartalmaznak egyértelmű kötelezettség vállalást a kisebbségek vonatkozásában.

A magunk részéről mi tisztában vagyunk vele, hogy az államok közötti barátság és együttműködés, valamint Európa békéje és biztonsága szempontjából a kisebbségi kérdés rendezése megkerülhetetlen. Olyan megoldásra, olyan hatékony kisebbségvédelemre gondolunk, olyan egyezményeket szorgalmazunk, ami a konfliktusok konstruktív megoldásának lehetőségével az államok és népek barátságát és együttműködését elmélyíti.

A kisebbségek nyelve, kultúrája, történelme, vallása Európa szellemi örökségének épp olyan értékes, épp olyan létfontosságú része, mint maguk a nemzetek. A Közép- és Kelet-Európa pusztuló országaiban fellángolt nacionalizmus azonban más logikával él, s komoly veszélyt jelent a kisebbségekre. Nemzetközi egységokmányok, a többségi népeket kényszerítő köteleességvállalások nélkül a kisebbségeknek itt nincs a dialógusra semmi esélyük.

A helsinki folyamatban többen is javasolták már állandó intézmények létesítését. Ezen belül felmerült egy kisebbség fórum létrehozásának gondolata is, ami afféle európai kisebbségi parlamentként működhetne. Kétségtelen, hogy az Európa Tanács konzultatív segéd-szerveként létrejövő Európai Kisebbségi Parlament alkalmas fóruma lenne a nemzeti kisebbségek közös álláspontja kimunkálásának, az európai közvélemény és döntéshozók tájékoztatásának és befolyásolásának.

A kezdeményezés értelmében az Európai Kisebbségek Parlamentjének célja egy olyan európai együttműködési rendszer kiépítésének az elősegítése volna, mely a különböző államok lakosságának nemzeti, etnikai, nyelvi és vallási sokrétűségét az emberiség természetes és megóvásra érdemes örökségének tekinti, s meg is tesz ezek megóvása érdekében mindent. Azaz:

- rendszeres, évenkénti ülészakot tart a fenti célok megvalósulásának figyelemmel kísérésére,
- megvitatja a hatáskörébe tartozó kérdésekkel összefüggő problémákat és helyzeteket,
- javaslatokat tesz, ajánlásokat és tényfeltáró jelentéseket készít, amelyeket a kormányok, hivatalok, szükség esetén az Európa Tanács elé terjeszt.

Amennyiben a szándék megvalósul, az európai nemzeti kisebbségek önkormányzatai és érdekképviselői szervei - feltéve, hogy az érintett kisebbség jelentős részének bizalmát élvezik és a Statútumban foglaltakkal egyetértenek -, kérhetik felvételüket az Európai Kisebbségek Parlamentjének tagjai közé.

Talán mondanunk sem kell, milyen messzemenően érdekeltnek lennének ebben. A javaslattal és az eljárással kapcsolatos teendők a hozzáértő szakemberekre hárulnak. A magunk részéről mi legfeljebb támogatásunkról tudjuk biztosítani őket, illetve kérelemmel fordulhatunk az illetékes fórumokhoz: járjanak közbe, hogy ez a szép és hasznos javaslat mielőbb megvalósuljon.

A Magyar Kisebbségek Európai Szövetsége

A nyugati és a kisebbségi sorsban élő magyarság jövőbeli együttműködésének, a közös fellépés szükségességének a gondolata már 1990. szeptemberében, a Kufstein várában megrendezett Útkeresés a jövőbe című rendezvényen felmerült. A tanácskozáson az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetségének, a Németországi Magyar Szervezetek Központi Szövetségének, a Svájci Magyar Egyesületek Szövetségének képviselői mellett jelen voltak a Kárpát-medencében élő magyar kisebbségek küldöttei is, akik valamennyien megegyeztek abban, hogy a kelet-európai diktatúrák buká-

sával új feladatok álltak elő, amelyek megoldására új kapcsolat- rendszerrel kell kiépíteni.

A nyugati magyarság szervezetei vállalva a kelet-európai diktatórikus rendszerek ellenzékének, a másként gondolkodóknak a szerep-körét, a rendszerváltással betöltötték a II. világháború után rájuk hárult feladat nagy részét. Az emigráció, ez a politikai indíttatású diaszpóralét, elvesztve eddigi éltető elemét, csak új "küldetés" vállalásával őrizheti meg nemzeti identitását és nyerhet önigazolást a maga számára. Önmagukon túlmutató feladatot vállalva, egyetemes magyarságban gondolkodva, segítséget nyújtva változatlanul támogatásra szoruló kisebbségi sorsban élő magyaroknak, nemcsak hogy hasznossá, de nélkülözhetetlenné válhatnak valamennyiünk számára.

A nyugati magyarság szempontjából, hogy egyik képviselőjük (*Deák Ernő*) szavait idézzem: "életmentő lehet az a globális méreteket öltő feladat, ami a magyarországi, a szomszédos államokbeli és a nyugati szórvány magyarokat funkcionálisan egységbe kovácsolhatja." Ennek a "funkcionális egységnek" a megvalósulását volna hivatott szolgálni a magyar kisebbségek Európai Szövetségének létrehozása.

Azt, hogy számunkra mit jelenthet egy ilyen szövetség, hogy a nyugaton otthonosan mozgó, nyelveket beszélő, megbecsülést szerzett, jelentős politikai és gazdasági befolyással rendelkező magyarok közvetítő szerepére milyen nagy szükségünk van, felesleges volna magyarázni. Európához tartozásunk, történelmi és kulturális örökségünk megismertetése, törekvéseink elfogadtatása és támogatása érdekében olyan nemzetközi propagandát kell kifejtenünk, ami meghaladja erőnket és objektív lehetőségeinket.

A Magyar Kisebbségek Európai Szövetségével politikai tömböt kívánunk létrehozni, amely tömb azonban nem határokat épít, hanem éppen ellenkezőleg, határokat bont le az egymástól szétválasztott kisebbségek, népcsoportok és államok, a magyarság és Európa között.

De ezzel a törekvással új értelmet nyerhet a vendégmunkás-állapot is. A Magyar Kisebbségek Európai Szövetségébe való bekapcsolódással oldani lehet honfitársaink kínzó gyökértelenségérzetét mind a szülőföld, mind a befogadó állam irányában.

A megváltozott, forrongó közép- és kelet-európai térség, a földindulás nagy veszélyeket rejt magában. Ugyanakkor azonban, s ez az, amit nem szabad szem elől tévesztenünk, új távlatokat is kínál. Talán

eljött az ideje, hogy előnyt kovácsoljunk mindabból, ami eddig hátrányunk volt. Az a körülmény, hogy a magyarság szétaraboltnak él Európa országaiban, hogy a magyar népesség egyharmadát, mintegy ötmillió embert a történelem arra kényszerített, hogy találja fel magát és boldoguljon, ahogyan tud a különböző országokban, most, amikor megjutalmaz bennünket a történelem a szabadság váratlan és részleges helyreállításával, talán kamatoztatható volna. Új tapasztalatok szerzésével, a többségi népek nyelvének elsajátításával, szokásaik megismerésével, a személyi kapcsolatok - barátságok, házasságok - révén a magyar lét kitágult. A helyzet kényszeréből fakadó sokféleségünk, nyitottságunk, kompromisszumos-készségünk emberi többletünk, ha úgy tetszik, az európaiság záloga lehet. A magyarság határokat átvéelő szellemi horizontjával, a környező népek nyelvismeretével, gazdag történelmi tapasztalatával serkentője a szerveződő új Európának. Hátha ezután azoknak a gondja lesz nagyobb, akik nem kényszerültek arra, hogy szembenézzenek önmagukkal, akik nem kényszerültek a másság elfogadására, s akik nem jöttek még rá, hogy az egyszínűség és egynyelvűség milyen buktatókat rejt magában.

Kongresszusunk témaválasztása bizonyítja, hogy lám, nem kullongunk már az események nyomában. Lépünk tovább. Jól felfogott érdekünkben élünk mindjárt a kezdeményezés jogával. Javaslom, hogy a Tisztelt Kongresszus kezdeményezze a Magyar Kisebbségek Európai Szövetségének létrehozását, s nevezzen ki egy bizottságot, amely lépéseket tenne egy előkészítő tanácskozás összehozására.

* * *

Tisztelt Elnök úr, kedves vendégeink, kedves képviselő társaim ! Az elhangzott bátorító szavakat nem csak önmagam - önmagunk - vígasztalására mondtam. Hiszem azt, hogy a jövőbe vezető utat keresve nem járunk a fellegekben, nem mozgunk járhatatlan talajon. Ezek a célkitűzések, amelyeket itt ma csak körvonalazni próbálunk, ha hiszünk bennük és hajlunk megvalósításukra, közösségteremtő szellemmé és gyümölcsöző erővé válnak.